

Ksenija Leban

Lažni prijatelji v slovensko-angleških dvojezičnih slovarjih

Povzetek

V članku se avtorica ukvarja z vprašanjem kakovosti in zanesljivosti slovensko-angleških dvojezičnih slovarjev pri obravnavi lažnih prijateljev.

Summary

The article touches on the quality and reliability issues of Slovene-English bilingual dictionaries, with special attention being paid to the dictionary treatment of false friends.

Številni pisci in prevajalci pogosto opozarjajo, da slovenski dvojezični slovarji niso zanesljivi in ne zadovoljujejo potreb uporabnikov. Njihova opozorila večinoma temeljijo na lastnih izkušnjah, povezanih s trenutki besa in nemoči, ki jih prevzameta, ko v slovarjih zaman iščejo želeni podatek. Ker so mi takšni občutki še preveč znani in ker sem si že večkrat rekla, da bi svoje dvojezične slovarje nekam zalučala, če bi jih lahko nadomestila s kakovostnejšimi, sem se odločila, da preverim, ali so moje trditve glede nezanesljivosti slovenskih dvojezičnih slovarjev utemeljene ali ne.

Omejila sem se zgolj na slovarsko obravnavo lažnih prijateljev¹ v dveh publikacijah, v *Glosarju slovensko-angleških nepravih prijateljev*² Marjana Golobiča in v *Slovensko-angleškem slovarju* Antona Grada in Henryja Leeminga. V omenjenih slovarjih sem poiskala 46 naključno izbranih lažnih prijateljev³ in preverila resničnost navedenih podatkov.

¹ Slovensko-angleške lažne prijatelje lahko opišemo kot pare besed tujega izvora, ki so v slovenskem in morda tudi v angleškem jeziku ohranili videz ali prizvok tujega in katerih bodisi oblikovna bodisi pomenska ali oblikovna in pomenska podobnost skupaj dajejo misliti, da si besedi v celoti ustrezata, prav to pa je vzrok za napake na medjezikovni ravni (na primer *semafor* : *semaphore*, *aktualen* : *actual*).

Najprej je treba omeniti, da obravnavani slovarski deli pravzaprav nista primerljivi, saj je Golobičevo delo glosarček, ki obsega 359 geselskih člankov, in se zato ne more primerjati z najboljšežnejšim slovensko-angleškim dvojezičnim slovarjem⁴. Pa vendar ne moremo mimo tega, da je Golobičev prispevek k slovenskemu slovarpisju zanesljivejši od *Slovensko-angleškega slovarja*. Res je sicer, da med Golobičevimi lažnimi prijatelji ne najdemo 29 od 46 poljubno izbranih slovensko-angleških lažnih prijateljev – v delu Grada in

² Golobič v svojih delih uporablja izraz *nepravi prijatelji*, sama pa uporabljam izraz *lažni prijatelji*. Namen članka ni ugotoviti, katero poimenovanje je pravilnejše. Predlagam uporabo *lažnih prijateljev*, ker razen Marjana Golobiča in Davida Limona slovenski avtorji uporabljajo ta izraz.

³ Vzorec poljubno izbranih lažnih prijateljev je zajemal tele lekseme: *abonma*, *absolvent*, *akcija*, *akreditiv*, *akviziter*, *anulirati*, *atomski*, *(avto)kamp*, *birokracija*, *blok*, *čips*, *degustacija*, *dezinformacija*, *direktor*, *donator*, *energija*, *etiketa*, *falsifikat*, *film*, *flomaster*, *frakcija*, *honoraren*, *injekcija*, *interna*, *kapitalen*, *kemičen*, *konzervans*, *kotizacija*, *legitimacija*, *lektor*, *likviden*, *maligen*, *manufaktura*, *megalomanski*, *monden*, *objekt*, *perspektiva*, *plastelin*, *prezervativ*, *proteza*, *provizija*, *renomiran*, *rentabilen*, *stilen*, *valuta*, *žirija*.

⁴ V tem je na primer v sklopu črke L 938 geselskih člankov.

Leeminga jih manjka zgolj sedem – vendar pa v njem ne mrgoli napak, kakršne so, žal, značilne za slovar, ki ga Leeming v predgovoru pospremi z naslednjimi besedami:

»Z vso prizadevnostjo je bila ta izdaja očiščena napak v rabi angleščine, slogu in pravopisu.«

Na splošno bi lahko Golobičev *Glosar slovensko-angleških nepravih prijateljev* opisali kot delo, ki navaja pravilne angleške slovarske ustreznice slovenskih gesel. Kljub temu pa moram poudariti, da geselski članki niso popolni. Napisani so v obliki navodil, ki jih avtor daje na podlagi svojih izkušenj. Zato se večkrat zgodi, da se pri obravnavi večpomenskih leksemov osredotoči zgolj na en pomen slovenskega leksema. Tako na primer v geselskem članku o slovenskem objektu trdi:

facility, installation, building, piece of civil engineering, structure; Slovene »objekt« is a general term encompassing a large number of diverse »constructional formations«. It is translated into English by different specific terms dictated by the context. Consequently »objekt« can never perhaps be translated into English by object; športni objekt: sports facility; vojaški objekt: military installation; cestni objekt: road structure; stanovanjski objekt: residential building; javni objekt: public facility. (Golobič 1988, str. 17)

Če Golobičev članek primerjamo s slovarsko obravnavo slovenskega objekta v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, ugotovimo, da se njegove trditve nanašajo zgolj na en pomen slovenskega leksema⁵ in da bi jih lahko opisali kot posplošujoče in prenašljive. Trditev, da slovenskega objekta v angleščino najbrž nikoli ne moremo prevesti kot *object*, velja za primere, ko slovenski objekt označuje, 'kar je zgrajeno, narejeno za zadovoljevanje določenih potreb, opravljanje določene dejavnosti', medtem ko slovenski *direktni* ali *indirektni objekt* ustreza angleškemu *direct* ali *indirect object*.

Golobičevo delo bi lahko obogatili s številnimi primeri rabe, ki bi uporabniku razkrili,

kako uporabljati angleške ustreznice, in bi navajali najpogostejše kolokacije. Obravnava slovenskega gesla *kemičen* bi bila tako na primer popolnejša, če bi kolokaciji *kemični svinčnik* dodali še primere, kot sta *kemično čiščenje* in *kemični laboratorij*.

Čeprav avtor v uvodu pri klasifikaciji lažnih prijateljev govori tudi o »regionalnih kontekstualnih nepravih prijateljih«⁶, razlik med različnimi oblikami angleščine v geselskih člankih niti ne omenja. Golobič dosledno upošteva pravila ameriškega zapisovanja (*traveling salesman*) ali pa navaja zgolj ameriške slovarske ustreznice. Ko slovenskega prevajalca opozarja, da slovenski *čips* ustreza angleškemu (in ne ameriškemu) *potato chips*, prave britanske ustreznice, *crisps* ali *potato crisps*, niti ne omenja. Da ne bo pomote. Golobičeva

⁵ 1. kar je zgrajeno, narejeno za zadovoljevanje določenih potreb, opravljanje določene dejavnosti: graditi, obnavljati, vzdrževati objekte; cestišča, jezovi, stavbe in drugi objekti / elektroenergetski, turistični objekti // publ., v zvezi **plovni objekt** vodno vozilo, zlasti večje: podjetje razpolaga s petnajstimi plovnimi objekti; ladje, letal nosilke in drugi plovni objekti 2. publ., navadno s prilaskom pojem, stvar, na katerega se nanaša, je usmerjeno kako dejanje; predmet: pesem, slika je objekt estetskega doživljanja / obrniti kamero proti objektu / objekt letalskih napadov so zlasti mostovi cilj, tarča; postati objekt različnih šal osrednja oseba; opredeliti objekt določene znanosti področje 3. publ. kdor ne odloča, ne sodeluje pri dejanjih, ki odločajo o njem samem: delovni kolektiv ne sme biti pasiven objekt, temveč naj soodloča v vseh vprašanjih; ravnati kot z objektom ● ekspr. ta narod je bil dolga stoletja objekt zgodovine o usodi, razvoju tega naroda so v preteklosti odločali drugi ■ filoz. objekt kar obstaja neodvisno od človekove zavesti, mišljenja; lingv. objekt predmet; direktni objekt predmet v tožilniku, pri zanikanem povedku pa v roditelniku; indirektni objekt predmet v roditelniku, dajalniku, mestniku ali orodniku (Slovar slovenskega knjižnega jezika, Tretja knjiga, 1979, str. 191).

⁶ Gre za grob prevod Golobičevih *regional contextual false friends*.

ameriška naravnost ni sporna, saj gre za piščevo osebno odločitev. Sporno je to, da avtor uporabnika glosarja o svoji odločitvi ne obvesti.

Podobno lahko očitamo *Slovensko-angleškemu slovarju*, le da ta, nasprotno, v nekaterih geselskih člankih navaja zgolj britansko slovarsko ustreznico. Tako na primer ob slovenskem *plastelinu* najdemo britanski *plasticine*, ne pa tudi ameriške ustreznice *play dough*.

Omenila sem že, da v za zdaj najboljšem in najobsežnejšem slovensko-angleškem splošnem dvojezičnem slovarju od 46 poljubno izbranih lažnih prijateljev ni najti sedmih slovenskih leksemov (*čips, donator, flomaster, konzervans, kotizacija, objekt in prezervativ*). Če k temu dodamo napačne slovarske ustreznice – te avtorja predlagata v osmih geselskih člankih (*absolvent, (avto)kamp, falsifikat, honoraren, likviden, malign, monden in žirija*) – in 26 geselskih člankov, v katerih najdemo napačne podatke, ugotovimo, da lahko *Slovensko-angleškemu slovarju* zaupamo samo v petih primerih. Z drugimi besedami, očiščena izdaja je vse prej kot zanesljiva.

Napačne podatke, ki jih v omenjenih 26 geselskih člankih ponujata avtorja, bi lahko razvrstili v več skupin. Geselski članki iz prve skupine obravnavajo pomen slovenskega leksema, ki ne obstaja. Tako slovenski *abonma* ne pomeni 'naročnine' ali 'mesečne vozovnice' in *honoraren* ni 'časten'.

Podobno kot Golobič tudi Grad in Leeming nekatere večpomenske lekseme obravnavata kot enopomenske. Slovenska *interna* ne ustreza samo slovarskima ustreznicama *internal medicine* ali *internal ward*, temveč tudi, in to celo pogosteje, angleškemu leksemu *extension*. Večkrat se tudi zgodi, da v geselskem članku avtorja ne navajata vseh možnih slovarskih ustreznice v angleškem jeziku. Slovenski glagol *anulirati* ne ustreza zgolj angleškemu glagolom (*to annul, (to) nullify in (to) cancel*, temveč še glagolom, kot so (*to) abolish, (to) abrogate, (to) invalidate, (to) ne-*

gate, (to) repeal, (to) rescind, (to) revoke in (to) void.

Tudi *Slovensko-angleški slovar* bi lahko popestrile pogoste kolokacije, kot so *kemični svinčnik, porno film, atomsko zaklonišče, atomska masa, kapitalna napaka, skupna valuta*, nujno pa bi bilo iz geselskih člankov izločiti napačne kolokacije, kot so **atomic reactor, *atomic cannon, *akreditivno pismo in *kapitalna važnost*. Podobno bi se moralo zgoditi z zastarelimi, včasih celo izmišljenimi primeri rabe, kot so *?jahati na etiketi, ?pogrešiti se, napraviti prestopki proti etiketi*, ki bi jih morali nadomestiti z novimi, dejanskimi primeri rabe.

Še posebej moteči so zavajajoči kvalifikatorji, saj prav slogovno napačne ustreznice prevajalce pogosto spravijo v zadrego. Tako, recimo, ni res, da je angleški *motion picture* nevtralen izraz, *movie* pa pogovoren. Takšno stanje je v jeziku vladalo pred časom, danes pa je prav *movie* postal nevtralniji in *motion picture* počasi prehaja v knjižno besedišče.

Grad in Leeming bi se lahko izognila po vsej verjetnosti najhujši obliki napačnih podatkov. V njunem slovarju namreč kar mrgoli geselskih člankov, v katerih poleg pravilne angleške slovarske ustreznice navajata tudi lažnega prijatelja. Po njunem mnenju slovenska *dezinformacija* ustreza tako angleški *misinformation* kot **disinformation, legitimacija* pa je lahko *identity document* (ali *card, paper*) ali **legitimation*.

Ne nazadnje velja omeniti še nesistematično zgradbo znotraj geselskega članka, pri čemer je treba poudariti, da skoraj kaotične ureditve ne najdemo samo v geselskih člankih o lažnih prijateljih, temveč, žal, tudi drugje⁷.

V članku sem se posvetila slovarski obravnavi lažnih prijateljev med slovenščino in angleščino in ugotovila, da se na podatke v slovenskih dvojezičnih slovarjih ne moremo zanašati, da preprosto moramo vse dodatno preveriti, preden se prepričamo, ali jih lahko uporabimo v prevodu. Moje ugotovitve se nanaša-

jo samo na slovarsko obravnavo omenjenega medjezikovnega pojava, zanimivo pa bi bilo zanesljivost slovarskega dela preučiti na podlagi širšega vzorca in ugotoviti, ali so kakšni podatki bolje obdelani in zakaj. Namen takšnih razprav ni očrtni posamezne slovaropisce. Ti so vsekakor opravili občudovanja vredno delo. Res pa je, da je kakovost slovenskih dvojezičnih slovarjev zelo odvisna od potrpežljivosti njihovih uporabnikov. Prav zaradi tega je kritično stališče do slovarskih del nujno. Potrebno je zato, da zavarujemo slovenskega potrošnika in izboljšamo kakovost slovenskih slovarjev. Ni dovolj, da negodujemo, češ kakšne slovarje imamo. Povedati moramo, kakšne so njihove napake, kaj bi lahko izboljšali in kako, pa tudi katere so njihove dobre lastnosti. Članek opozarja na vse prej kot zanesljivo obravnavo slovensko-angleških lažnih prijateljev, v njem pa manjkajo predlogi, kako bi lahko takšne geselske članke toliko izboljšali, da bi slovenskemu prevajalcu pomagali pri tako težki nalogi, kot je prevajanje v tuj jezik.

Viri:

Marjan Golobič, *Slovene-English False Friends*, Slovensko-angleški nepravi prijatelji, *Mostovi* 24/1, str. 23–28, Ljubljana 1989.

Marjan Golobič, *A Glossary of Slovene-English False Friends*, *Glosar slovensko-angleških nepravih prijateljev*, Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije, Ljubljana 1988.

Anton Grad in Henry Leeming, *Slovensko-angleški slovar*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1990.

Stanko Klinar (urednik), *Prispevki k tehniki prevajanja iz slovenščine v angleščino*, *Teorija in praksa slovensko-angleške kontrastivne analize*, Didakta, Radovljica 1996.

Ksenija Leban, *Lexicological and Lexicographical Treatment of False Friends: Theoretical Considerations*, Ljubljana 1994.

Ksenija Leban, Lažni prijatelji (false friends), *Vestnik* XXIX/1-2, str. 234–243, Ljubljana 1995.

David Limon, 'Nepravi prijatelji' in prevajanje iz slovenščine v angleščino, *Vestnik* 17/2, str. 12–25, Ljubljana 1983.

David Limon, 'False-Friends' and Slovene-English Translation, *Mostovi* XXI/1, str. 24–31, Ljubljana 1986.

Polonca Podobnik, *Total False Friends in Slovene and English*, Ljubljana 1992.

Magdalena Pregelj, *Slovene-English False Friends*, Ljubljana 1995.

Tom Priestly, Ocena dela Golobič 1988, *Slovene Studies* 10/2, str. 226–229, Ljubljana 1988.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Prva knjiga A–H, Druga knjiga I–Na, Tretja knjiga Ne–Pren, Četrta knjiga Preo–Š, Peta knjiga T–Ž, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971–91.

⁷ Za primer naj navedem samo geselski članek o slovenskem filmu. V njem si kolokacije in primeri rabe sledijo v temle vrstnem redu: *animirani film*, *barvni* ~, *biografski* ~, *dokumentaren* ~, *drugorazredni* ~, *celovečerni*, *glavni* ~, ~ *normalne dolžine*, *črnobel* ~, *kratek* ~, *nemi* ~, *ozki* ~, *plastičen* ~, *pozitivni* ~, *rol*, *poučen* ~, *risani* ~, *neosvetljen* ~, ~ *s časovno lupo*, *zvočni* ~, *gledati* ~, *igrati*, *predvajati* ~, *koliko časa se že predvaja (vrti) ta ~?*, *ta ~ se (že) dolgo predvaja*, *iti k ~u*, *napraviti* ~, *prirežati* ~, *sinhronizirati* ~, *snemati* ~, *vložiti* ~ (v kamero), *adaptirati* za ~.